ئایا مارکسیزم ئایدۆلۆژیایە؟.. حەمید تەقوایی

لە نێو پرسیارەکانی دانیشتنی ئینتەرنێتی حەمید تەقوای

ئەمیر زاهیدی: پرسیارەکەم پەیوەندی بە پرسی ئایدۆلۆژیاوە هەیە. وەک دەزانن زۆرێک لە ڕابەرە ئەکادیمییەکانی سەرمایەداری وەک هەنتینگتۆن و فوکویاما و هتد، لە قۆناغی پێش ڕووخانی دیواری بەرلین و بە تایبەتی دوای ئەوەی کە بوقی کۆتایی مێژووی و کۆتایی ئایدۆلۆژیایان لێدا و ئەوانیش لە ڕاستیدا ئەیانویست بە خەڵک بڵێن.کە کۆتایی سۆسیالیزم و کۆتایی کۆمۆنیزم و کۆتایی مارکسیزمە. تکایە سەرەتا پێناسەیەکی زۆر کورت بۆ ئایدۆلۆژیا بکەن تا بزانین بەڕاستی ئایدۆلۆژیا چییە. وە دواتر با بزانین سۆسیالیزم و کۆمۆنیزم و ئازادی و یەکسانی ئایدۆلۆژین؟ ئەمە پرسیاری من بوو کە هیوادارم توانیبێتم بە باشی فۆرمولەی بکەم.

حەمید تەقوایی: بەڵێ، وەک ئاماژەت پێدا، دوای ڕووخانی بلۆکی سۆڤیەت، هەڵمەتێک هەبوو کە جیهان گەیشتووەتە کۆتایی مێژوو و ئیتر خەباتی چینایەتی نەماوە و هەموو شتێک کۆتایی هاتووە. بەڵام وەک لە باسەکەمدا وتم ئەم تێزانە تەنانەت بە ماوەی ساڵێکیش نەخایاند، چونکە هێندە بێمانا و ناپەیوەندیدار بوون بە واقیعەوە کە تەنانەت هەوڵێکی تیۆریش پێویست نەبوو بۆ پووچەڵکردنەوەیان و هەمان ئەزموونی یەک ساڵانە بێمانایی هەموویان نیشان دەدا ئەمەش، و نیشانیدا کە نەک تەنها مێژوو و خەباتی چینایەتی کۆتایی نەهاتووە، بەڵکو زۆرترین کۆمەڵکوژی نەتەوەیی و میللی و ئایینی تازە دەستی پێکردووە. ئەو ڕووداوانەی لە ١٥-١٦ ساڵەی ڕابردوودا دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت ڕوویاندا، بەهەموانیان نیشان دا کە مێژوو گەڕاوەتەوە بۆ سەدەکانی ناوەڕاست و تەنیا دەتوانرێت بەراورد بکرێت بە دڕندەیی سەدەکانی ناوەڕاست. بۆیە وەڵامی "بەروار تەواو بوو" لەلایەن خودی مێژووەوە دڕا و بێمانایەکەی نیشاندرا. بێگومان تیۆریستەکانی سەرمایەداریی بازاڕی ئازاد ئەم تێزانەیان بە مانایەکی تیۆری و ئەکادیمی نەخستەڕوو، بەڵکو زیاتر پلاتفۆرم و مشتومڕی پڕوپاگەندەی بوو تا لەژێر پەناگەی ئەودا بتوانن هێز و هێڵی میلیتاریستی و دەستدرێژی سەربازی خۆیان دامەزرێنن و پێشبخەن . هەر لەبەر ئەم هۆکارە، بە خێرایی تێز و خۆڵەکەی نیشتەوە و بێمانایی و گاڵتەجاڕیی ئەم بەچوونانە بە هەموان ڕوون بووەوە

بەڵام باسی ئایدۆلۆژیا و هێرشکردنە سەر مارکسیزم وەک ئایدۆلۆژیا، باسێکی بنەڕەتیتر و کۆنترە لەم پڕوپاگەندەی نەزمی نوێیە. ئایدۆلۆژیا بە شێوازی جیاواز پێناسە کراوە. ئەگەر ئایدۆلۆژیا وەک کۆمەڵێک بیروباوەڕی دۆگماتیک لە قەڵەم بدەیت، مارکسیزم بە تەواوی دژە ئایدۆلۆژیایە. بەزۆری بە هەمان پێناسە لە ئایدۆلۆژیا هێرشیان دەکردەسەر بۆ مارکسیزم. جێگای سەرنجە کە ئەوان لە ئۆردوگای ئایین کە نموونەیەکی ڕوونی بەردبوون و دۆگماتیزمە، وەستاون و هێرش دەکەنە سەر ئایدۆلۆژیای مارکسیزم. مەبەستم ئەوەیە بڵێم تەنانەت ئیدیعای دژایەتیکردنیان بۆ دۆگماتیزمی ئایدیۆلۆژیش تەواو بێمانا و بێ بنەمایە. بەڵام بەدەر لەم جۆرە پڕوپاگەندەیە دژی "ئایدۆلۆژیای مارکسیزم"، هەرکەسێک کەمێک ئاشنایەتی لەگەڵ مارکسیزم هەبێت، دەزانێت کە ئاماژەکردن بە گۆڕان و گۆڕانی جیهانی واقیعی بنەمای مارکسیزمە بۆ هەڵسەنگاندنی دروستی بیرۆکە و تیۆرییەکان. مارکسیزم جیهانبینییەکی یەکگرتوو و ڕاستە، واتە تیۆر و عەقیدەی زانستی، لەسەر بنەمای ڕاستییە و بە ڕاستییەکان پشتڕاست دەکرێتەوە و ئەگەر ئایدۆلۆژیا بەو مانایە پێناسە بکەین، مارکسیزم ئایدۆلۆژیایە.

بە بڕوای من لە بواری زانستدا، نەک لە بواری لاهووت و میتافیزیکدا، ئایدۆلۆژیا بە واتای دونیابینی و یەکگرتوویی تیۆری لە ڕوونکردنەوەی جیهانی واقیعدا، جۆرێکە لە فەلسەفەی فیکری و سیاسی بۆ زانین، و هەوڵێکە بۆ ڕوونکردنەوەی ژیان و پەیوەندی پێکهاتە جیاوازەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی و جیهانی سیاسی و ئابووری و سروشتی. چۆن سەیری ئابووری دەکەیت، چۆن سەیری کولتوور دەکەیت، چۆن سەیری سیستەمی سیاسی کۆمەڵایەتی و حکومەت و یاساکان دەکەیت و چۆن ئەمانە بە یەکەوە دەبەستیتەوە، ئەمانە هەمووی پێکهاتەکانی جیهانبینی یان ئایدۆلۆژیایەکن.

کاتێک ئایدۆلۆژیا بەم مانایە لەبەرچاو دەگرین، دەبینین کە هەموو هەوڵە تیۆریکییەکان و هەوڵە نەزەرییەکانی قوتابخانەکانە هزرییەکان بۆ بەدەستهێنانی ڕوونکردنەوەیەکی دیاریکراو و یەکگرتوو لەسەر ئەوەی کە چۆن ڕووداوەکان و کۆمەڵێ هەلومەرج و پێشهاتەکان بەدەستەوە بدەن، هەوڵی ئایدۆلۆژین. بەڵام ئەگەر دۆگماتیزم و دەمارگیری و نەگۆڕی لە پێناسەی ئایدۆلۆژیادا بخەیتە ناوەوە، وەک وتم مارکسیزم تەنها ئایدۆلۆژیا نییە بەڵکو دژە ئایدۆلۆژیایشە (مارکس لە ئایدۆلۆژیای ئەڵمانیدا بە هەمان مانا ڕەخنە لە ئایدۆلۆژیا دەگرێت). لە هەموو حاڵەتێکدا باسی من لەسەر وشە و مانای وشەکان نییە، باس لە جەوهەر و تایبەتمەندییەکانی مارکسیزمە

وەک تیۆرییەک. بۆ ڕوونکردنەوەی باسەکە، با نموونەیەک بهێنمەوە.

وەک نموونە بیردۆزی پەرەسەندنی داروین لەبەرچاو بگرن کە تیۆرێکی زانستی سەلمێنراوە. ژیان ڕوون دەکاتەوە و باس لەوە دەکات کە ژیانی هەموو جۆرە گیاندار و ڕووەکەک لە کوێوە دەستی پێکردووە و چۆن دروست بووە و چۆن گەیشتوەتە ئێرە و سەرچاوەی هەموو جۆرەکانی چییە و پەیوەندی نێوان ئەم هەموو ئاژەڵە هەمەچشنانە و مرۆڤەکان چییە و هتد ..، و گۆڕانکارییەکان بە درێژایی مێژوو چین. بەناویاندا تێپەڕیون باشە هەروەک چۆن لە پێوەندی لەگەڵ مەسەلە تایبەتەکەی ژیان لەسەر زەوی داروینیزم دونیابینییەکی دیاریکراوە و ئەگەر داروینیزم بە ئایدۆلۆژیا بزانین، ئەوا مارکسیزمیش ئایدۆلۆژیایە و ئەگەر داروینیزم بە ئایدۆلۆژیا ناوزەد نەکەیت، بەڵکو تیۆرێکی زانستی پەیوەندیدارە بە پێکهاتنەکە وە تۆ دەڵێیت دەربارەی گەشەکردن و پەرەسەندنی ژیان لەسەر زەوی، باشە، مارکسیزم هەروەها تیۆرێکی زانستییە کە پەرەسەندنی مێژووی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی ژیانی مرۆڤ ڕوون دەکاتەوە. ئەگەر داروین لەسەر ئاستی یاسا بایۆلۆژییەکان و سەرچاوەی جۆرەکان و پێکهاتنی ژیانی زیندەوەران لە جیهاندا ڕوون بکاتەوە، مارکس لە پێوەندی لەگەڵ فۆرمە جیاوازەکانی سیستەمی سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتی، و ڕۆشنبیری و کولتووری و ژیانی هونەری جیهان. ڕوونکردنەوەیەکی واقیعی و زانستی لەسەر بنەمای لێکۆڵینەوە کە دەتوانرێت موناقەشە و ڕەخنەی لێبکرێت، ڕەت بکرێتەوە و قبوڵ بکرێت. مارکسیزم سیستەمێکی زانستی بیرکردنەوەیە، زانستییە بەو مانایەی کە دەتوانرێت ڕەت بکرێتەوە و پشتڕاست بکرێتەوە، هەروەها دەتوانێت بگۆڕێت و پەرە بسەنێت و ڕاست بکرێتەوە. ئێستا، چۆن بە وردی وشەی ئایدۆلۆژیا لە فەرهەنگدا پێناسە کراوە، هیچ کاریگەرییەکی لەسەر باسەکەم نییە. پێناسەی وشەی ئایدۆلۆژیا هەرچییەک بێت، مارکسیزم جیهانبینییەکی زانستییە.

بەڵام ئەم هێرشەی بیرمەندانی بۆرژوازی بۆ سەر مارکسیزم وەک ئایدۆلۆژیا، چەکێک بوو کە بلۆکی ڕۆژئاوا دژی بلۆکی سۆڤیەت لە کاتی شەڕی ساردا بەکاری هێنا. واتە لایەنێکی ڕەخنەی سەرمایەداری بازاڕی ئازاد بوو لە حکومەتە بیرۆکراتی و تۆتالیتارییەکان، کە هەموو شتێک لە ژێر دەسەڵاتی خۆیدا بوو لە سەرمایەداریی دەوڵەتی وڵاتانی بلۆکی ڕۆژهەڵاتدا. ئایدۆلۆژیای فۆرمی ئەم حکومەتانە بەقەد ئەوەی خودی سەرمایەداری دەوڵەتی و حکومەت لە یەکێتی سۆڤیەت پەیوەندی بە مارکسیزمەوە هەبووە، پەیوەندی بە مارکسیزمەوە هەیە.

بە واتایەکی تر پەیوەندی بە مارکسیزمەوە نەبوو. لە کۆمەڵگای سۆڤیەتدا هیچ شوێنەواری هەڵوەشاندنەوەی حەقدەست و شوێنەواری لە نێوانی چەوسانەوە و هتد نەبوو و لەگەڵ ئەوەشدا ئیدیعای کۆمۆنیزم و سۆسیالیزمیان دەکرد و هەر بۆیە پێویستیان بە ئایدۆلۆژیای دەوڵەتی و فۆرمی هەبوو بۆ پاساوهێنانەوە بە ئەم دەخڵە دژبەیەکە. ناچار بوون بە جۆرێک مارکسیزم لە جەستەی سەرمایەداری دەوڵەتیدا بپەچنەوە و هەر بۆیەش ناچار بوون هەم سۆسیالیزم و هەم مارکسیزم بشێوێنن و بەلاڕێدا بەرن. لە مارکسیزمەوە ئایدۆلۆژیای دۆگما و دارێکی سەرکوتی دەوڵەتیان دابە سەری هەرکەسێکدا کە ڕەخنەی لە واقیعی چەوسانەوەی سەرمایەداری دەوڵەتی سۆڤیەت بگرێت و هەر ناڕەزایەتییەک بخنکێنێت. بەڵام سەرمایەداری لە ژێر پەردەی مارکسیزم و سۆسیالیزمدا هێندە دژ بەیەک و بەربەستی کۆمەڵگا بوو، دواجار ناچار بوون بە تەواوی دەستبەرداری ئیدیعای مارکسی و سۆسیالیستی بن و یاساکانی بازاڕی ئازاد کاری خۆیان بکەن. ئەوەی لە یەکێتی سۆڤیەتدا ڕوویدا، قەیرانی ئایدیۆلۆژیی مارکسیزم نەبوو، بەڵکو قەیرانی سەرمایەداریی دەوڵەتی بوو، کە لە ژێر پەردەی مارکسیزمدا خۆی بە مارکسیزمی ساختە ناساند و مارکسیزمی کردە دارێکی ئایدیۆلۆژی بۆ پاراستنی خۆی.

بەیە ڕاستە یەکێتی سۆڤیەت حکومەتێکی ئایدیۆلۆژی بوو، بەڵام ئایدۆلۆژیای "سەرمایەداری لە ژێر پەردەی سۆسیالیزم" هیچ پەیوەندییەکی بە مارکسیزمەوە نەبوو. وەک وتم ئەگەر مارکسیزم ئایدۆلۆژیا بێت، دونیابینی و سیستمی فیکرە، نەک هێڵێکی فۆرمی حکومەت. مارکسیزم هەرگیز باوەڕی بە دەوڵەتێکی ئایدیۆلۆژی نەبووە. ئەمە لە حکومەتدا، لە پەروەردەدا، لە ڕۆشنبیریدا ئایدۆلۆژیایەکی فەرمیمان نییە. ئەمە فەرهەنگی فەرمیمان نییە، مۆسیقای فەرمیمان نییە، هونەری فەرمیمان نییە، زانستی فەرمیمان نییە، ئایدۆلۆژیای فەرمی دەوڵەتیشمان نییە، و هەموو ئەمانە لە سەرمایەداری دەوڵەتی سۆڤیەتدا بوو، چونکە پێویستی پێی بوو بۆ پەشختستنی دەزی خۆی. ئەگەر ڕێڕەوی مرۆڤ و مرۆڤایەتی لە سۆسیالیزم و مارکسیزم وەربگریت، ئەوا ناچار دەبیت بە شێوازێکی تر خۆت بپارێزیت و ئەمەش ڕێک بەو شێوەیە بوو کە سەرمایەداریی دەوڵەتی لە یەکێتی سۆڤیەتدا بەرەوپێش دەچوو. مارکسیزمی ڕاستەقینە، مارکسیزم لەسەر بنەمای مرۆڤ، لە سروشت و جەوهەری خۆیدا دژایەتی دەوڵەتی ئایدیۆلۆژی و ئایدۆلۆژیای فەرمییە. نەک هەر حکومەت، بەڵکو هەموو لایەنەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی مرۆڤەکان، وەک هونەر، زانست، پەروەردە، یاسا، کولتوور و هتد، هەموو ئەمانە دەبێت دوور بن لە ئایدۆلۆژیا، یان بە

واتایەکی تر نائایدیۆلۆژی. جیهانبینی بابەتێکە و باو□□کی تاکەکەسییە و لەسەر ئەو باوەڕە تاکەکەسییە دامەزراوە کە دواجار مرۆڤەکان سەرنج و ڕەخنە و گفتوگۆ و ئاڵوگۆڕی بیرۆکە دەگرن. ئازادی بیرکردنەوە و ئازادی ڕادەربڕین دوو پایەی پێشێلنەکراوی هەموو کۆمەڵگایەکی مر□قایەتین و ئایدۆلۆژیای فەرمی بە واتای ژێردەستەکردنی فیکری کۆمەڵگا و نکۆڵیکردنی هەموو ئەو ئازادییانە دێت. حکومەت بە هیچ شێوەیەک نابێت لە پشت ئایدۆلۆژیا و ڕوونکردنەوەیەکی تیۆری لە هیچ بوارێکدا نەچێت و شەرعیەت و ڕەوایەتی پێبدات.

لە بنەڕەتدا ئێمەی مارکسیستەکان پێمان وایە دیاردەی دەوڵەت لە ناو بچێت و ببێتە ئۆرگانێکی تەنها بۆ بەڕێوەبردنی کۆمەڵگا. ئەگەر چین و توێژ نەبن، ئەوا حکومەت وەک ئامرازێکی سیاسی بێمانا دەبێت. لە کۆمەڵگای سۆسیالیستیدا حکومەت پاشەکشە دەکات و جێگەی خۆی دەداتە ئۆرگانێکی ئیدارەیی. بۆیە مارکسیست ناتوانێت لایەنگری دەوڵەتێکی ئایدیۆلۆژی بێت.

مارکسیزم نەک هەر خاوەنی ئایدۆلۆژیایەکی فەرمی نییە، بەڵکو بە توندی دژی بەرەوپێشبردنی هەر جۆرە بیرکردنەوە و هەڵوێستێکە، هەروەها هەر جۆرە جیهانبینییەک کە بیەوێت لە دەرەوەی دەسەڵاتی لۆژیک و گفتوگۆ و قایلکردن جێگەی خۆی لە کۆمەڵگادا بەدەستبهێنێت. وە ئەمە نەک تەنها لە سیاسەت و ئابووریدا ڕاستە، بەڵکو لە زانست و هونەریشدا ڕاستە. لە هیچ بارودۆخێکدا نابێ ئیمکاناتی حکومی بۆ تیۆرێکی تایبەتی ئابووری، سیاسی، کولتووری و هونەری دابین بکرێت. بۆ نمونە نابێ حکومەت پاڵپشتی جۆرێک یان قوتابخانەیەکی دیاریکراوی شیعر و ئەدەب، یان مۆسیقا و فیلم و شانۆ نەکات و ئاسانکاری حکومی بۆ قوتابخانەیەک یان تیۆرێکی دیاریکراو لە هەریەکێک لەو بوارانەدا دابین بکات. هەر کە کارێکی وەها دەکەیت، ئەوا لۆژیک و جوانیناسی، و ئاڵوگۆڕی بیرۆکە و بۆچوونەکان، و هێزی باس و ئیستدلال بۆ ڕەخنەگرتن و ڕازیکردنی خەڵک بەو شێوازە بیرکردنەوە و ئەو قوتابخانە تایبەتە هزری و هونەریە هەمووی دەڕواتە لایەک و جێگەی خۆی دەدات بە دەسەڵاتی دەوڵەت. نابێت هیچ بودجەیەکی تایبەت بدرێت بە قوتابخانەی هزری وتیئۆری وقوتابخانە و ئایدۆلۆژیایەکی دیاریکراو لە هیچ بوارێکدا وهیچ تریبۆنێکی تایبەتیان پێ بدرێت، بەڵکو هەمووان بە بەشێوەی یەکسانی و بە وەکویەک ئازاد بن و هەمووان بە یەکسانی بتوانن تریبۆن و ڕادیۆکان تەلەفزیۆنەکان بەکاربهێنن و قسەی خۆیان بکەن و بۆچوونی خۆیان

دەرببڕن. مرۆڤەکان بە بەرپرسانی حکوومەتیشەوە، وەک تاک و ئەندامانی کۆمەڵگا، دەتوانن پاڵپشتی قوتابخانەیەکی فیکر، هونەر، فەلسەفە، سیاسەت، کۆمەڵگا و هتد بکەن، بەڵام حکومەت بە هیچ شێوەیەک ڕێگەی پێنادرێت.
ئەمانە بناغەکانی مارکسیزمن کە لە بنەڕەتدا دژایەتی دەسەڵاتی حکومەتە و دەیەوێت حکومەت لەناوببات. بەم مانایە ئەوە مارکسیزمە کە بەتەواوی دژایەتی دەوڵەتی ئایدیۆلۆژی دەکات. حکومەتە چینایەتییەکان، هەمان ئەو حکومەتانەن کە لە ڕۆژئاوا لەسەرکارن، تا سەر مۆخی ئێسک ئایدیۆلۆژین. تۆ سەیری ڕیکلامەکانی سی ئێن ئێن و بی بی سی و هتد دەکەیت وەک ئەوەی هەموویان یەک هێڵ بن و هەموویان لە یەک سەرچاوەوە هاتبن. وا دیارە هەمووان پێشتر لەسەر یەک شوێن ڕێککەوتوون و دواتر ڕۆیشتوونەتە پێشەوە. ئەمەش بە واتای ئایدیۆلۆژیای دەسەڵاتدارە. لە هەموو وڵاتانی ڕۆژئاوادا ئەمە لەبەردەم یەک ئایدیۆلۆژیادایین. ئایدیۆلۆژیا لەسەر بنەمای پیرۆزی تاک، خاوەنداریەتی تایبەت و کەبەکە، ئایدیۆلۆژیای کەبەکەی سەرمایەداریی بازاڕی ئازاد، و ئەو بەهایانەی کە قازانج و بەرژەوەندییەکانی بازاڕی ئازاد بەڕێوەدەبەن. ئایدیۆلۆژیایەک کە دوو پایەی دین و ناسیۆنالیزمە. لە هەموو وڵاتانی سەرمایەداریدا ئەم ئایدیۆلۆژیایە نەک هەر حکومەتەکان، بەڵکو دەسەڵاتی بەسەر پەروەردە و کولتوور و هونەریشدا هەیە و لە لایەن میدیا یان بە واتایەکی تر پیشەسازییەکی نوێ کە دەبێ ناوی ئەندازیاریی فیکر بێت، بەسەر کۆمەڵگەدا دەسەپێنرێت.

بۆیە بەمانایە بڵێین تەنها سەرمایەداری دەوڵەتی ئایدیۆلۆژی بووە! بەڵێ، یەکێتی سۆڤیەت فۆرمێکی زۆر کراوە و ئاشکرا بوو لە حکومەتی ئایدیۆلۆژی، بەڵام لە خودی ڕۆژئاوادا، بە فۆرمێکی وردتر و شاراوەتر، نەک بەوشێوەیەو تەنانەت لە هەندێک کاتدا وەک سەردەمی ماکارتیزم لە پەنجاکانی سەدەی ڕابردوودا لە ئەمریکا یان سەردەمی هیتلەر لە ئەڵمانیا، فۆرمێکی زۆر خام و ڕووتی کاریگەری ئایدیۆلۆژیای سەرمایەداری لەسەر کۆمەڵگا دەتوانرێت بە ڕوونی ببینرێت.

تەنها کۆمەڵگای سۆسیالیستییە کە دوورە لە ئایدیۆلۆژیای فەرمی و دەوڵەتی چونکە پێویستی بە جێگرتنەوەی بەرژەوەندیی کەمینەیەکی مفتەخۆر نییە وەک قازانجی تەواوی خەڵک، هەر بۆیە پێویستی بە ئایین و ناسیۆنالیزم و هەر سەرخانێکی کولتووری نییە کە پاساوی بدات و ئەم درۆیە تیۆریزە بکات. مارکسیزم وەک تیۆرێک پێویست

ناکات بە فەرمی بکرێت و پشت بە دەسەڵاتی حکومەت ببەستێت.
مارکسیزم زانستێکە، پشت بە حەقیقەت دەبەستێت و لە سەرمایەداری یان سۆسیالیزمدا دەوڵەت هەر فۆرم و ناوەڕۆکێکی هەبێت، بوار بۆ هێزی مشتومڕ و ڕەخنە و قایلکردن لە کۆمەڵگادا دەکاتەوە و بەربڵاو دەبێتەوە. *

وەرگێڕانی بۆ کوردی کاوە عومەر
، ٢٨ی ئەیلوولی ٢٠٠٧